

HISTÒRIA DEL CARLISME

Introducció

Moviment polític sorgit el 1833 entorn del plet dinàstic plantejat en la successió a la corona d'Espanya a la mort de Ferran VII. Defensà els drets del germà d'aquest, l'infant Carles Maria Isidre de Borbó i els seus descendents a ocupar el tron i, alhora, **canalitzà un corrent d'opinió antiliberal**, amb programes inspirats en les institucions de l'Antic Règim: **monarquia absoluta i manteniment de la preponderància de l'Església, resumits en el lema Religió, Rei i Furs.**

El problema successori tenia origen en l'anomenada llei Sàlica, la qual exclouïa la successió femenina a la corona, feta aprovar per Felip V (1713). Les corts de 1789 i Carles IV havien derogat aquesta llei, però mai no en fou publicat l'acord. Quan Ferran VII, mancat de descendència masculina, publicà una Pragmàtica (1830) que promulgava l'acord del 1789 i preveia la successió de la seva filla Isabel, els partidaris de Carles Maria Isidre es negaren a acceptar-la, considerant que Ferran VII no tenia potestat jurídica suficient per a adoptar el dit acord sense consultar les corts. Mort el rei (29 de setembre de 1833), començà immediatament una insurrecció armada a favor de Carles Maria Isidre, proclamat rei amb el nom de Carles V (Primera Guerra Carlina). **Aquest moviment recollia la tradició d'una sèrie de temptatives anteriors (Regència d'Urgell, Guerra dels Malcontents, etc.) i la del moviment dels apostòlics**, que ja havia postulat la candidatura del germà de Ferran VII i que tenia característiques netament absolutistes, en contrast amb la tendència vagament liberal dels últims anys de Ferran VII.

El carlisme arrelà sobretot a les terres hispàniques més diferenciades (País Basc, Catalunya,), Aragó, València (Maestrat) situades en oposició a la teoria liberal que preconitzava la política centralitzadora i uniformadora dels Borbó.

D'altra banda, **el liberalisme preveia la venda dels béns comuns — fet que amenaçava la supervivència dels petits propietaris rurals— i dels eclesiàstics: les disposicions desamortitzadores de Mendizábal (1836) facilitaren l'adquisició de béns immobles per part de la burgesia i dels terratinents acomodats i vinculà llurs interessos a la supervivència del règim liberal, mentre decantava la majoria dels eclesiàstics cap al sector carlí.** Aquest fou sotmès, per aquest motiu, a una forta influència clerical que afectà tant les seves formulacions doctrinals com la seva tàctica política, dominada per les intrigues i la inèrcia de la camarilla apostòlica que voltava Carles V. Aquest fet i la fatiga creada per sis anys d'insurrecció militar provocaren finalment el reconeixement d'Isabel II per part del sector més moderat del carlisme, aprofitant les possibilitats que ofería el **conveni de Bergara (1839)**, que no fou aplicat a Catalunya. El 1845 Carles Maria Isidre

abdica les seves pretensions en el seu fill Carles Lluís (1818-61), que assumí els títols de Carles VI i de comte de Montemolín.

La situació semblava propícia a la conciliació dinàstica, ja que les diferències ideològiques semblaven atenuar-se, especialment des de l'ascensió dels moderats al poder (1843), que inaugurarà un període de tranquil·litat pública i de garanties per a l'Església i la propietat. Alguns intel·lectuals tradicionalistes però fidels a Isabel II (Jaume Balmes, Juan Donoso Cortés, Antoni Aparici i Guijarro) **propugnaren el matrimoni entre la reina i Carles VI com a solució. La frustració d'aquest projecte** creà les condicions polítiques per a un nou conflicte bèl·lic (**Segona Guerra Carlina o Guerra dels Matiners, 1846-49**) i, fracassat aquest, per a nous aixecaments (Aixecament Carlí, del 1855, i l'Ortegada, el 1860). Mort Carles Lluís sense fills (1861), pertocava la successió als drets dinàstics al seu germà Joan de Borbó, home liberal de conviccions, que fou obligat a abdicar, el 1868, en el seu fill Carles Maria dels Dolors de Borbó, Carles VII segons la numeració carlina, d'acord amb la doctrina sostinguda per la princesa de Beira, muller de Carles V i mare de Joan, segons la qual els principis (legitimitat d'exercici) són superiors al dret d'herència (legitimitat d'origen). Carles VII, que assumí el títol de duc de Madrid, ocupà la direcció del carlisme en el moment de la Revolució de Setembre. Una bona part de la dreta catòlica, fins aleshores unida a Isabel II, s'integrà al carlisme, però hi introduí una direcció favorable a la classe dominant més immobiliària. D'aquest sector (nous carlins) formà part el grup d'intel·lectuals (com Francisco Navarro Villoslada, Ramón Nocedal, Antoni Aparici i Guijarro, etc.) inspiradors de la ideologia i de la tàctica del carlisme sota Carles VII; llur actitud ultramuntana eliminà Ramon Cabrera del partit (1870), acusant-lo de liberal i de bel·licista, i assolí una nodrida representació al Parlament (més de 70 diputats). Aquest reforçament del carlisme permeté al pretendent d'iniciar (1872) **la Tercera Guerra Carlina**, que coincidí amb la crisi política espanyola produïda arran de l'entronització d'Amadeu I de Savoia.

La proclamació d'Alfons XII, fill d'Isabel II, com a rei (29 de desembre de 1874), **decidí els catòlics conservadors a desertar el carlisme**, fet que determinà en bona part la pèrdua de la guerra (febrer del 1876). Després del triomf dels alfonsins, **Cándido Nocedal**, antic cap parlamentari carlí, s'ocupà de reorganitzar novament el partit. Aquest **havia evolucionat durant la guerra**: havia atenuat el seu confessionalisme i **incrementat l'orientació regionalista del moviment. A Catalunya adoptà una actitud pro autonomista**, representada pel setmanari «Lo Mestre Tites» (que ja havia aparegut els anys 1868-72 i que ressorgí els anys 1888-90 i en 1897-1900), i el **1876 fou creat el portaveu del carlisme català, el diari «El Correo Catalán»**, fundat per Manuel Milà de la Roca i Lluís M. de Llauder i Dalmases. Mort Cándido Nocedal (1885), el carlisme sofrí la dissidència dels elements anomenats integristes (1888), dirigits pel fill d'aquell, Ramón Nocedal, tendència d'extrema dreta que proclamà el regnat de Crist i prescindí del rei. Als Països Catalans augmentà la tendència autonomista, que culminà en la participació al moviment de Solidaritat Catalana (1906). Carles VII fou succeït (1909) pel seu fill Jaume de Borbó i de Parma, duc de Madrid, en temps del qual es produí una escissió encapçalada per Juan Vázquez de Mella, orador de gran prestigi, que concentrà el sector més reaccionari del partit, d'actitud

germanòfila durant la guerra dels anys 1914-18, i que adoptà el nom de partit tradicionalista (agost del 1919). Aquest grup manifestà la seva oposició a la Dictadura de Primo de Rivera (1923-30). **La mort de Jaume (1931) i l'adveniment de la Segona República facilitaren la unió de les tres branques carlines: l'ortodoxa, la integrista i la mellista, en un partit que prengué el nom de Comunió Tradicionalista Carlina.** Al mateix temps, la pretensió dinàstica recaigué sobre Alfons Carles de Borbó i d'Àustria-Este (1849-1936), germà de Carles VII, home de mentalitat integrista, que donà pas a un nou grup de «nous carlins» en l'administració del partit, dirigida per l'advocat sevillà Manuel Fal Conde, que participà activament en la conspiració contra la República, sobretot organitzant requetés (força de xoc carlina, nascuda a Catalunya per a lluitar contra els Jóvenes Bárbaros d'Alejandro Lerroux), que actuaren a Navarra i a Catalunya. La participació dels requetés navarresos a la guerra civil de 1936-39 fou important i potser decisiva al nord de la Península Ibèrica. **El decret d'Unificació del 19 d'abril de 1937 fongué el partit carlí amb els altres de l'Espanya nacionalista en un moviment polític únic sota la denominació de Falange Española Tradicionalista y de las JONS.** La resistència a acceptar aquesta decisió produí l'exili a Portugal del dirigent Fal Conde. D'altra banda, mort Alfons Carles I sense descendència, el plet successori tornà a obrir-se. Designat regent el príncep Xavier de Parma, la majoria s'hi adherí; un sector minoritari es decidí pels drets de Joan de Borbó i Battenberg, fill d'Alfons III; un altre sector, igualment restringit, s'inclinà per un nét de Carles VII, que prengué el nom de Carles VIII.

Primera guerra Carlina

Guerra civil (dita també modernament **guerra dels Set Anys**). Motivada, d'una manera immediata, **pel plet successori plantejat a la mort de Ferran VII**, però la causa profunda de la qual era la divisió del país en absolutistes, que sostingueren la causa de l'infant Carles Maria Isidre de Borbó (Carles V), germà de Ferran, i en liberals, agrupats al voltant d'Isabel II, filla de Ferran i de Maria Cristina, representada per la seva mare com a reina governadora i regent durant la minoritat. **D'ací els noms de carlins i d'isabelins o cristins** donats als uns i als altres, respectivament. **La ruralia era absolutista**, però no assolí a tot arreu la força necessària per a manifestar-se carlina d'una manera efectiva. **També era carlí el clero regular** i una bona part del secular. Els absolutistes comptaren, a més, amb els voluntaris reialistes, que a la fi de la Dècada Ominosa eren una força que arribà als 120 000 homes.

Ultra absolutistes monàrquics, **els carlins eren partidaris de mantenir els privilegis de l'Església, i els més extremistes (apostòlics), del restabliment de la inquisició.** L'esperança il·lusòria d'un aixecament general influí en els plans carlins.

El partit isabelí era molt heterogeni: hi figuraven l'aristocràcia madrilenya, els alts funcionaris i els caps i oficials de l'exèrcit, i la burgesia, la menestralia i el proletariat urbans. A més, Maria Cristina cercà el suport dels liberals més actius, exiliats o presos (decret d'amnistia general

del 15 d'octubre de 1832). Els canvis polítics (del despotisme il·lustrat de Cea Bermúdez a Mendizábal, passant pel moderat Martínez de la Rosa) es reflectiren en indecisions del govern, rivalitats entre generals i, al carrer, en moviments anticlericals (matança de religiosos, a Madrid, el 17 de juliol de 1834; crema de convents a Reus i a Barcelona, el 23 i el 25 de juliol de 1835), puix que el poble considerava l'Església suport principal del carlisme i promotora de la guerra. **Aquesta guerra fou, doncs, el resultat d'un conflicte entre els grups socials en un moment que el país efectuà una virada històrica** (esfondrament de l'antic règim, 1814-33; revolució burgesa, 1833-44). **La localització** de l'aixecament carlí, que fou constant a **totes tres guerres** carlines, **comprèn Navarra i el País Basc** (residència del pretendent i escenari de la lluita decisiva), **les comarques muntanyenques de Catalunya** (Berguedà, Lluçanès i Solsonès sobretot), **les terres muntanyoses del sud de l'Ebre**, les quals hom sol anomenar imprecisament el Maestrat, fent extensiva la denominació del baluard principal (Ports de Morella — Alt Maestrat) a una regió extensa i de límits mal definits que compregué, sota Cabrera, part de les comarques tortosines, **el Baix Aragó, part de la Serrania de Conca i algunes comarques valencianes de l'interior**. Això palesa la força que tingué en l'adhesió popular al carlisme el sentiment foralista, expressament salvaguardat al conveni de Bergara (1839).

L'aixecament carlí es produí a mesura que es difongué la notícia de la mort de Ferran VII (el 29 de setembre de 1833): a Talavera de la Reina, el 3 d'octubre; el dia 5, a Bilbao, Vitòria, Prats de Lluçanès (on Josep Galceran llançà el primer crit a favor de Carles V); el 8, a Guipúscoa, i gairebé simultàniament a Navarra i a La Rioja. Al Maestrat fou més tardà: el baró d'Herbers, Rafael Ram de Viu, proclamà Carles V el 13 de novembre, a Morella. La reacció del govern de Maria Cristina fou immediata i eficaç: Dalmacio Vélez Sarsfield i Jerónimo Valdés al nord de la Península Ibèrica, Manuel Bretón al Maestrat i Manuel Llauder a Catalunya ocuparen les places insurrectes i dispersaren les primeres partides (com la d'Agustí Saperes al Principat); Santos Ladrón, cap de l'alçament a Navarra, i el baró d'Herbers foren jutjats i afusellats. Però aquell mateix any (14 de novembre) **el general Tomás Zumalacárregui prengué el comandament de les forces carlines a Navarra, les organitzà i instruí, i aviat redreçà la situació** amb un seguit de moviments i combats (a Nazar i Asarta; presa de la fàbrica d'armes d'Orbaizeta, combats del pont d'Arquijas, d'Illarregi i Larremiar, etc), executats amb audàcia i destresa tàctica. Successivament es desprestigiaren com a comandants en cap de les forces isabelines els generals Jerónimo Valdés, Vicente Quesada, José Ramón Rodil i fins i tot el vell guerriller Francisco Espoz i Mina. **Els liberals s'hagueren de retirar a la dreta de l'Ebre i abandonar gairebé tot Navarra, llevat de Pamplona.**

La necessitat d'obtenir una victòria esclatant que permetés de finançar la lluita obligà **Zumalacárregui a assetjar Bilbao** (10 de juny de 1835); pocs dies després morí ferit per una bala, i els carlins hagueren d'aixecar el setge (1 de juliol). **El tractat de la Quàdruple Aliança (25 d'abril de 1834) assegurà a Isabel II l'ajut de França, Gran Bretanya i Portugal**, algunes tropes franceses procedents d'Algèria i la legió britànica de George Lacy Evans, que ajudà les tropes d'Espartero a trencar el setge de Sant Sebastià (maig del 1836) i disputà

la sagnant batalla d'Oriamendi (16 de març de 1836). **Amb els carlins lluitaren legitimistes francesos i oficials prussians.** Carles V fou reconegut per Sardenya i les Dues Sicílies; el Vaticà, Àustria, Rússia i Prússia es mantingueren a l'expectativa; simpatitzaven, però, amb la causa carlina. Encoratjats pels èxits de Zumalacárregui, drenaren cap al nord una bona part de les forces governamentals i encoratjaren els carlins dels Països Catalans: Manuel Carnicer i Ramon Cabrera reorganitzaren les partides aragoneses, valencianes i tortosines (hivern de 1833-34). Un intent de Carnicer d'enllaçar amb els carlins de la Catalunya Nova fracassà a Maials (10 d'abril de 1834), on els caps liberals Josep Carratalà i Manuel Bretón obtingueren una victòria rotunda. Carnicer fou detingut (abril), jutjat i afusellat pels liberals, i Cabrera prengué el comandament de les forces del Maestrat. Els seus principals comandants foren Llagostera, Domènec Forcadell (el Serrador), Tallada, Quílez i Cabañero. Des del primer moment la guerra fou d'una gran duresa per a tots dos bàndols. Vicente Quesada, en fracassar el seu intent de negociar amb Zumalacárregui, inaugurà el sistema de represàlies (abril del 1834), immediatament correspost pel cap carlí. Ningú, però, no assolí una fama d'implacabilitat comparable a la de Cabrera (el Tigre del Maestrat, per als liberals); l'afusellament de la seva mare a Tortosa (16 de febrer de 1836) a petició del general Agustí Nogueras i amb la conformitat del capità general de Catalunya, Francisco Espoz y Mina, portà la lluita a extrems d'inaudita crueltat. El conveni d' Elliot (abril del 1835) no es féu extensiu a Catalunya fins pel juliol del 1837, i al Maestrat fins per l'abril del 1839 (conveni de Segura-Lécera, amb pactes similars). Al Principat persistí l'acció de partides d'escassa o nul·la cohesió. Ni entre els capitosts sorgits del clero o del poble, com Benet Tristany (mossèn Benet), Climent Sobrevias (el Muchacho), Bartomeu Porredon (el Ros d'Eroles), Manuel Ibáñez (el Llarg de Copons), Joan Cavalleria, Josep Galceran, Josep Pons (dit Bep de l'Oli), Antoni Borges, Joan Castells, Pere Grau, etc., ni entre homes més preparats militarment, com Ignasi Brujó, Josep Joan de Torres, Josep Masgoret, el baró d'Hortafà, Josep Segarra i altres, no aparegué cap figura de la talla de Cabrera o de Zumalacárregui. Mort aquest, el comandament de les tropes carlines havia passat al general Vicente González Moreno (dit el Botxí de Màlaga pel fet d'haver participat en la mort de José M. Torrijos), home sense dots de comandament, que fou derrotat per Luis Fernández de Córdoba a Mendigorria (16 de juliol de 1835). En aquest context cal situar la crisi del govern moderat i el triomf dels progressistes, a cavall de la protesta popular que, a Barcelona, prengué formes revolucionàries: crema de convents (25 i 26 de juliol de 1835), assassinat del general Bassa, incendi de la fàbrica Bonaplata (5 d'agost). Aquest malestar social es comunicà al País Valencià i a Andalusia; les juntes es multiplicaren i obraren amb una autonomia que vorejava la independència, sobretot la del Principat de Catalunya, però també les del País Valencià, Saragossa, Màlaga i Cadis. Primer el comte de Toreno i després Mendizábal (15 de setembre) encarrilaren la protesta popular: desamortització dels béns eclesiàstics, creació de les diputacions provincials, transformació de la milícia urbana (els urbans) en guàrdia nacional (els nacionals). **La caiguda de Mendizábal provocà el motí dels sergents de La Granja (13 d'agost de 1836),** però el retorn dels progressistes fou contrarestat pel moviment revolucionari dels oficials de la guàrdia reial (Pozuelo i Aravaca, agost del 1837). **La situació política dels cristins i el propòsit de crear un front unit des de Galícia fins a Catalunya**

mogué els carlins a organitzar diverses expedicions: la de Basilio Antonio García, la de Miguel Gómez (juny-desembre de 1836), a la qual s'afegí Cabrera, que des d'Astúries i Galícia arribà per Lleó i les Castelles fins a Andalusia (presa de Còrdova) i Extremadura. L'afebliment de l'exèrcit cristí del nord, que havia destacat forces en persecució de Gómez, permeté als carlins un nou intent de prendre Bilbao; Espartero, successor de Fernández de Córdoba en el comandament suprem (setembre de 1836), derrotà els assetjadors en la duríssima batalla de Lutzana (24 de desembre) i es convertí en la primera figura militar del partit cristí. A Catalunya, l'acció enèrgica d'Espoz y Mina reduí l'activitat carlina. Juan Antonio Guergué, en anar-se'n de Catalunya, deixà el comandament general repartit entre Benet Tristany i Ignasi Brujó, dualitat que no millorà el rendiment de les forces carlines. Per l'agost del 1836 arribà per França el comandant enviat des de Navarra: Rafael Maroto, però fou derrotat a Prats de Lluçanès (9 de setembre) i hagué de sortir per Andorra. El succeí el seu cap d'estat major, Blas María Royo, el qual féu un treball seriós d'organització. L'indisciplinat mossèn Benet derrotà els liberals als Hostalets, prop de Cervera (22 de febrer de 1837), on el «canonge general» féu afusellar 240 presoners, acte reprovat per Royo, que havia iniciat els contactes amb el cap cristí Ramon Meer, baró de Meer, per a aplicar el conveni d'Elliot a Catalunya. Royo topà amb la Junta Superior Governativa de Catalunya, constituïda pel novembre del 1836, dita més tard Junta de Berga (havia estat instal·lada abans a Borredà i a Solsona); aquestes diferències degeneraren en conflicte obert amb el seu successor, el mariscal de camp Antonio de Urbiztondo (juny del 1837 — gener del 1838). Aquest prengué Berga (12 de juliol de 1837), que des d'aleshores substituï Solsona com a capital carlina de Catalunya. Destituït per la junta, Josep Segarra es féu càrrec del comandament. En el camp cristí l'exercia el barceloní baró de Meer, general. El desig d'aprofitar la creixent puixança de Cabrera al Maestrat, i potser també el motí dels sergents de La Granja, originà l'expedició contra Madrid, que fracassà.

Durant el seu pas per **Catalunya** es confirmaren les característiques de la guerra al Principat: **les comarques riques, que haurien pogut mantenir un exèrcit, eren a mans dels liberals; els carlins mai no posseïren la Seu d'Urgell ni Puigcerdà, Vic o Olot.** Juan Antonio de Zaratiegui avançà per Castella, entrà a Segòvia (4 d'agost de 1837) i arribà fins a Las Rozas i Torrelodones simultàniament a l'expedició reial, que era a Arganda amb l'avantguarda, manada per Cabrera, a les envistes d'El Retiro. El 1838, per influència dels apostòlics, que dominaven en els consells de Carles V, fou nomenat comandant en cap el mediocre Guergué en substitució de José Ignacio de Uranga. Espartero assolí una victòria important: la presa de Peñacerrada (22 de juny de 1838), i Carles V substituï Guergué per Maroto, exiliat a Bordeus des del 1836, figura destacada del partit moderat carlí (oposat al dels apostòlics, intransigents o furibunds), que reorganitzà l'exèrcit. **El front del nord passà a segon terme a causa de la brillant activitat de Cabrera al Maestrat: prengué Morella (26 de gener de 1838)** i en féu la capital de la seva administració. Ocupà diversos pobles del Matarranya i del Baix Aragó, obligà el veterà Marcelino Oraa a aixecar el setge de Morella (16 de juliol — 17 d'agost) i infligí, a les envistes de Maella, una derrota total a la columna comandada per Ramón Pardiñas (1 d'octubre). El 2 de juliol havia entrat a

Catalunya, per Andorra, el nou comandant general Charles d'Espagnac, ben conegut per la seva actuació com a capità general del Principat (1827-32).

L'elecció no pogué ésser menys encertada: ordenancista i aferrat a la disciplina, millorà la instrucció de les tropes, però els seus rampells de sàdica crueltat i l'apatia que demostrà al camp de batalla (pèrdua de Solsona, 27 de juliol; fracàs de l'expedició a la vall d'Aran) el desprestigiaren, malgrat els assalts victoriosos a Manlleu, Ripoll i Moià, viles que féu incendiar, i tingué una fi tràgica (2 de novembre de 1839). El cansament dels combatents es féu evident; entre els carlins es produïren, a més, la desmoralització i les lluites de partit: Maroto féu afusellar Guergué i altres caps del partit navarrès (19 de febrer de 1839) i féu el cop d'estat de Villafranca de Oria (Ordizia) (25 de febrer) per obligar Carles V a anul·lar la seva destitució i a exiliar el bisbe de Lleó i altres consellers apostòlics; ultra això, hi hagué l'aparició entre els bascs del moviment Pau i Furs d'Antonio de Muñagorri.

L'esfondrament del carlisme del País Basc era previsible quan Espartero proposà a Maroto un conveni, tot esperonant l'ofensiva de les forces liberals a Biscaia (ocupació de Durango, 22 d'agost). Maroto acabà limitant les seves pretensions a dos punts: respecte als furs (poc explícit en el document signat) i reconeixement dels graus militars carlins (perfectament clar i que hom féu efectiu tot seguit). **El conveni de Bergara (31 d'agost de 1839) no fou acceptat per Carles V, que passà a França, seguit per alguns fidels.** La pacificació de Galícia, Astúries, Extremadura i La Manxa fou quasi immediata. Però les autoritats carlines de Catalunya, que havien rebutjat el conveni, continuaven la guerra. Espartero aplegà totes les seves forces i marxà contra Cabrera; ocupà Morella (30 de maig de 1840) mentre aquest es retirava amb el seu exèrcit (uns 6 000 homes) al Principat de Catalunya (juny); Antonio Van-Halen havia lliurat la darrera batalla a Peracamps (28 d'abril) contra Josep Segarra. Cabrera, en passar l'Ebre, es féu càrrec del comandament al Principat; encara defensà Berga, però el 6 de juliol travessà la frontera amb les darreres forces carlines.

Segona guerra Carlina

Guerra civil, dita també **guerra dels Matiners**, que s'inicià pel setembre del 1846 i durà fins al maig del 1849. Més que no pas una guerra estrictament carlina, **fou una revolta catalana contra la dictadura dels moderats (Ramón María de Narváez) i contra un seguit de mesures que pertorbaven la vida del país (quintes, aranzels), en la qual participaren, a més dels carlins (anomenats en aquesta època montemolinistes), progressistes i republicans. El projecte** (patrocinat, entre d'altres, per Jaume Balmes i Antoni Aparici i Guijarro) **d'unir les dues branques borbòniques amb el casament d'Isabel II amb Carles Lluís de Borbó i de Bragança, comte de Montemolín,** fill i successor de Carles V (Carles VI, per als seus partidaris), **fracassà,** puix que Isabel fou maridada amb Francesc d'Assís de Borbó (octubre del 1846). Això creà les condicions polítiques necessàries per a la revolta. Les causes econòmico-socials ja hi eren: **a la muntanya catalana el trabucaire era en camí de convertir-se en un símbol de la protesta popular.** D'altra banda,

continuaven vius la majoria dels capitosts carlins de la Guerra dels Set Anys, alguns dels quals ni tan sols no s'havien expatriat. **La guerra començà pel setembre del 1846 amb l'aixecament de Benet Tristany a Solsona**, al capdavant d'una partida de tres-cents homes. El seguiren Pitxot al Camp de Tarragona, Joan Cavalleria i Josep Puig (Boquica) al Berguedà, i Jeroni Galceran, Josep Borges, Bartomeu Porredon, Miquel Vila (Caletrus), Josep Estartús, Rafael i Miquel Tristany —nebots de mossèn Benet—, etc., a diversos punts del Principat. Dividits en partides poc nombroses, els montemolinistes dugueren a cap una gran activitat (sorpreses de Cervera, de Terrassa, de Martorell, de Lleida, etc.). A diferència del que havia ocorregut durant la primera guerra, el capteniment dels carlins fou força moderat, en contrast amb la duresa de la repressió governamental (ban del capità general Manuel Bretón, del 4 de març de 1847, que prescrivia pena de mort per als qui posseïssin armes sense permís i «amb intencions sospitoses», i per als qui amaguessin o assistissin un ferit o un pròfug rebel). Durant aquesta lluita foren capitans generals de Catalunya Bretón, Manuel Pavía, marquès de Novaliches, Fernando Fernández de Córdoba i Manuel Gutiérrez de la Concha, marquès del Duero. Per l'agost del 1847 l'exèrcit governamental disposava de 42 000 homes, contra menys de 2 000 dels montemolinistes. A la fi de la guerra, Concha arribà a disposar-ne de més de 70 000, per uns 5 000 de Cabrera. **El 17 de maig de 1847 fou afusellat a Solsona el mariscal de camp carlí Benet Tristany**, i exposat el cadàver del brigadier Porredon, mort a baionetades en el seu llit de malalt, a Clariana. **A la darrerria del 1847 Pavía anuncià la pacificació de Catalunya**, tal com desitjava Narváez. Però si la guerra, en bona part per manca de mitjans, havia llanguit, hom no la podia pas considerar acabada, i **per l'abril del 1848 repregué quan Josep Masgoret entrà a Catalunya i es posà al capdavant de les forces montemolinistes** (victòries carlines de Sant Jaume de Frontanyà i del Pont de Rabentí, i presa de Vidrà), **mentre Ramon Cabrera entrava (23 de juny) per Oceja**, fet que donà impuls a la lluita, i publicava una proclama de to moderat. Després d'enviar Forcadell al Maestrat, organitzà alguns escamots de cavalleria i cercà una victòria que equilibrés la seva inferioritat. Però la guerra no canvià de manera substancial: els audaços cops de mà dels carlins (atac a la vila de Gràcia i al portal de l'Àngel, pel juliol del 1848) eren contrarestats per les victòries governamentals i pel fracàs de l'aixecament fora de Catalunya: derrota i afusellament de Joaquín Julián de Alzaa, promotor de l'aixecament a Guipúscoa (juny-juliol del 1848); fracàs de la temptativa a Navarra i a Burgos; ineficàcia de les partides del Maestrat i del Baix Aragó i als Montes de Toledo. La victòria de Borges sobre el brigadier Paredes a l'Esquirol i la de Cabrera a Avinyó sobre la columna Manzano (16 de novembre de 1848) i la incorporació a la lluita dels republicans del brigadier Ametller, de Francesc Bellera i de Joan Barrera, particularment forts a l'Empordà, i de Baldrich i Escoda, que operaven a la rodalia de Barcelona i de Tarragona, no modificaren la relació de forces. Si el sometent aixecat pel govern (repartiment de 6 000 fusells) no donà gaire resultat, la política d'atreure i subornar alguns capitosts montemolinistes (mitjançant diners i el reconeixement dels graus militars) resultà eficaç: s'hi acolliren, entre altres, a Aragó, el Coix de Carinyena; a Catalunya, Miquel Vila (Caletrus), Bartomeu Poses, i fins i tot, des de França, Josep Pons (dit Bep de l'Oli). Això sembrà entre els carlins la por a la traïció, causa principal, juntament amb una revifalla de l'antiga suspicàcia i implacabilitat de Cabrera, de

l'afusellament d'un mitjancer de pau: el baró d'Abella, Josep de Calasans d'Abat i de Subirà (23 de febrer de 1849). Pel gener, mentre Ametller era derrotat a la Vajol, Concha atacà el reducte principal de Cabrera (les Guillerries i la vall d'Hostoles). Aquest derrotà les columnes Hore (a les Planes) i Ruiz, però l'endemà fou batut i ferit (accions del Pasteral). Aquesta fou la darrera acció important de la guerra; la detenció del pretendent carlí pels duaners francesos quan intentava d'entrar a Catalunya (4 d'abril) desanimà els seus partidaris, i el 26 d'abril Cabrera passà a França. El 14 de maig els darrers montemolinistes travessaren la frontera, manats pels Tristany, o bé es lliuraren als governamentals.

Tercera guerra Carlina

Guerra civil (1872-1876) iniciada pels partidaris de Carles Maria dels Dolors de Borbó, pretendent carlí (Carles VII). Aquest, hereu (1868) dels drets del comte de Montemolín, aprofità la situació d'interinitat sorgida de la Revolució de Setembre del 1868 i el fracàs dels candidats carlins partidaris de la via legal a les eleccions convocades per Práxedes Mateo Sagasta (abril del 1872), i féu pública a Ginebra una declaració de guerra (15 d'abril). **Els escenaris de la guerra foren, com a les anteriors, el País Basc (anomenat el Nord) i el Principat de Catalunya secundàriament, el Maestrat (anomenat oficialment el Centre), i d'una manera esporàdica, Galícia, Lleó, Castella i fins i tot Andalusia. Al Nord, la primera fase de la guerra fou adversa als carlins**, manats per Eustaquio Díaz de Rada, i el general Francisco Serrano, president del consell de ministres, els oferí el **conveni d'Amorebieta (24 de maig de 1872)**, al qual s'acolliren alguns caps bascs. Aquest conveni no tingué aplicació a Catalunya; d'altra banda, Carles VII declarà traïdors els qui l'acceptessin. La manca de recursos econòmics s'aguditzà a l'estiu del 1872 i comprometé al nord de la Península la partida del capellà d'Ernialde, Manuel Santa Cruz, que féu una guerra bàrbara, i que, més tard, fou perseguit pels mateixos carlins. **La guerra agafà una nova empenta en proclamar-se la República (febrer del 1873) i afegir-se als carlins diversos sectors monàrquics**. Antonio Dorregaray, nomenat comandant en cap del País Basc, malgrat haver estat derrotat inicialment per Ramon Nouvilas a Monreal, acabà portant la iniciativa de les operacions (victòries d'Eraul i d'Irurzun) i dominà un territori més extens que durant la primera guerra. El pretendent, que comptava amb l'ajut del segon president de la Tercera República Francesa, general Patrice Maurice Mac Mahon, entrà per segon cop a Navarra pel juliol del 1872 (el primer cop havia estat derrotat a Orokieta i havia hagut de tornar a França). **El cap de l'exèrcit republicà del Nord, Domingo Moriones, intentà inútilment de trencar les línies carlines (combat de Santa Bàrbara de Mañeru, 6 d'octubre; batalla de Montejurra, 7-9 de novembre de 1873); la guerra es desenrotllà, en els seus trets generals, com la de 1833-40.**

Els carlins iniciaren el setge de Bilbao (desembre del 1873), però la resistència de la plaça permeté, malgrat les victòries carlines de Lutxana i Portugalete, que els generals Serrano i Manuel Gutiérrez de la Concha acabessin vencent Joaquín Elío, Nicolás Ollo i Teodoro Rada (Radica) havien

mort en combat) i l'obliguessin a abandonar el setge (2 de maig de 1874). Concha marxà contra Estella, però fou mortalment ferit al mont Muru, prop d'Abrazuza (27 de juny). **A Catalunya es repetí la manca d'entesa entre els caps carlins, característica de la Guerra dels Set Anys, malgrat la presència de l'infant Alfons Carles, germà del pretendent, que el representava i que havia de coordinar l'acció militar.**

Posteriorment passà al Centre, on fracassà, i acabà retirant-se de la guerra, a França (octubre del 1874). Però les forces carlines catalanes, disciplinades i ben instruïdes, obtingueren èxits, en part a causa de la major indisciplina de les forces republicanes, que les accions dels guerrillers republicans, com el **Xic de les Barraquetes**, no podien arribar a contrarestar. En general, durant la **l'acció de les forces carlines catalanes fou molt més àgil que no pas primera guerra**: l'audaç atac de Joan Francesc a Reus (1 de juliol de 1872) i la conquesta per sorpresa de la plaça forta de la Seu d'Urgell (15 d'agost de 1874). **Ciutats com Igualada, Manresa, Vic i Olot, que ni tan sols no havien estat amenaçades durant les guerres anteriors, foren simultàniament ocupades pels carlins. Entre llurs caps principals cal citar Rafael Tristany**, que exercí un quant temps de comandant en cap, Francesc i Ramon Tristany, el vell Joan Castells, Martí Miret, Huguet, Vila de Viladrau, Vila de Prat, Muxí, Guiu i d'altres. Però el més destacat de tots, per la seva perícia en la guerra de guerrilles, fou Francesc Savalls, que vencé tots els generals que operaren a Catalunya, especialment Josep Cabrinetty (Alpens, 9 de juny de 1873) i Ramon Nouvilas (Castellfollit de la Roca, 14 de març de 1874), i guanyà Berga i Olot, bé que fracassà a Puigcerdà. **Al Maestrat, la lluita no assolí en cap moment la volada de la primera guerra**, bé que al començament del 1875 els carlins disposaven de més de 10 000 homes i quasi un miler de cavalls. La situació era semblant a la de Catalunya: diferències i rivalitats entre els caps carlins i efectius molt reduïts en relació amb les exigències de la guerra i de l'exèrcit governamental. Els caps principals foren Pascual Cucala (que operà també al Principat), Josep Santés, Manuel Marco (Marco de Bello), Pascual Garmundi, Vallès, Juan de Dios Polo i altres; exerciren el comandament, a més de l'infant Alfons Carles, Manuel Salvador Palacios, Quintín Velasco, Antonio Lizárraga i Antonio Dorregaray. Els carlins obtingueren uns quants èxits brillants però efimers: presa de Sogorb, de Sagunt i, sobretot, de Conca (16 d'octubre de 1873), contrarestats per fracassos i derrotes (a Gandesa, l'Alcora, València, etc.). L'expedició de Miguel Lozano a Múrcia (setembre del 1874) no admet comparació amb la de Miguel Gómez el 1836, i, com aquesta, no tingué conseqüències positives per als carlins. **La caiguda de la base carlina de Cantavieja (6 de juliol de 1875) completà la desmoralització dels carlins, que, amb Dorregaray al capdavant, intentaren de passar a Navarra, però, rebutjats per les columnes governamentals, s'hagueren de refugiar a Catalunya sense que el general Valerià Weyler pogués evitar llur unió amb les forces carlines del Principat (juliol).**

La proclamació d'Alfons XII (29 de desembre de 1874) havia, però, reagrupat al voltant del nou règim la majoria de les forces conservadores; Arsenio Martínez de Campos, cap de l'exèrcit alfonsí de Catalunya, prengué Olot (25 de març de 1875) i, juntament amb Joaquín Jovellar, cap de l'exèrcit

del Centre, la Seu d'Urgell (27 d'agost), a despit dels esforços de Tristany, Savalls, Castells i Dorregaray. La guerra, sostinguda sobretot per Castells, que encara obtingué algun èxit, durà fins al novembre; un sometent general posà fi als darrers escamots carlins. **El 19 de novembre de 1875 Martínez de Campos donà la lluita per acabada i posà en llibertat els carlins presos a Barcelona.**

L'acabament de la guerra de Catalunya permeté de reforçar l'exèrcit del nord de la Península Ibèrica, que ja lluitava amb èxit, malgrat l'episòdica victòria carlina de Lakar, on intervingué personalment el rei Alfons XII (3 de febrer de 1875). A l'hivern tingué lloc l'**ofensiva general**: Martínez de Campos ocupà la vall del Baztan (gener del 1876); Jenaro de Quesada lliurà una aspra batalla al pas d'Elgeta contra les forces carlines de Biscaia i Guipúscoa, i Fernando Primo de Rivera entrà a Estella (19 de febrer), després d'haver lliurat, dos dies abans, el combat de Montejurra. La pèrdua d'Estella desmoralitzà els carlins, i el 27 de febrer de 1876 Carles VII passava a França per Arnegi, mentre que Alfons XII entrava a Pamplona.

El Correo Catalán

Diari de Barcelona **fundat** el 16 de desembre de 1876 **per Manuel Milà i de la Roca, que a l'origen servia una extrema dreta carlina, catòlica i conservadora.** Menà campanyes d'oposició legitimista i s'afrontà amb els periòdics republicans. Suspès per l'autoritat, sortí amb el nom «El Eco del Milanésado» i «El Noticiero» (1880) i «El Fénix» (1900). S'hi succeïren en la direcció Lluís Maria Llauder, Salvador Morales i, el 1903, **Miquel Junyent, que donà una orientació catalana al periòdic** i, malgrat que continuà redactat en castellà, adherit a la Solidaritat Catalana, publicà, des del 1912, en català, una pàgina literària i editorials, articles i solts. Fou el primer periòdic barceloní que inclogué una plana d'esports. Joan Soler i Janer en continuà la direcció fins al juliol de 1936, que la impremta fou intervinguda per a editar «Avant» i, després, «La Batalla». Reaparegué el 1939. Vers el 1960 inicià un canvi radical en presentació tipogràfica i agilitat periodística, renovà els equips de redacció i marcà una obertura ideològica amb atenció preferent als temes catalans. El 1982 entrà en una greu crisi econòmica i el 1985 deixà de publicar-se. Ha tingut com a directors Diego Ramírez Pastor, Claudi Colomer i Marquès, Andreu Rosselló i Pàmies, Llorenç Gomis i Josep Moya-Ageler, entre d'altres.

Integrisme

Corrent político-religiós, sorgit del camp catòlic a l'ensulsiada de l'antic règim, que identificava i propugnava una determinada comprensió del fet i la doctrina cristians amb una estructura social del règim de cristiandat. Refusant tot liberalisme, tota innovació espiritual i social, **es nodria d'un nacionalisme violent** i, alhora que **defensava la submissió de l'estat a l'església**, es distingia tant per l'anarquia respecte a l'ordre jeràrquic com per una agressivitat de principi. Aquest corrent doctrinal de signe intransigent, que el 1888 cristal·litzà a Espanya en un partit polític dit integrista, tingué molta

virulència al Principat de Catalunya. **Arrelà gràcies a l'existència d'una mentalitat catòlica de base popular, pietista i d'una absoluta intransigència** amb el que considerava erroni, fomentada per mitjà de predicacions i grans pelegrinatges i campanyes en revistes religioso-polítiques de molta difusió, com ara «Revista Popular». Hi influí molt poderosament El liberalismo es pecado (1884), de Fèlix Sardà i Salvany. **El partit nasqué arran de l'escissió del grup d'«El Siglo Futuro», dirigit per Ramón Nocedal, el qual renuncià a l'ortodòxia carlina del pretendent Carles VII, en ésser desautoritzat per aquest, i es refermà en una pretesa ortodòxia religiosa.** Els periòdics «Semanario de Figueras», «El Norte Catalán», «El Integrista», «Semanario de Tortosa», «Diario de Lérida» i d'altres, filials d'«El Siglo Futuro», feren costat a Nocedal i foren expulsats del partit carlí, la qual cosa consumà l'escissió. **El partit defensà a ultrança la integritat de la veritat catòlica, es posà al marge del plet dinàstic i s'acollí a la protecció del Sagrat Cor de Jesús.** Llavors esdevingué una versió espanyola dels corrents ultramuntans de Louis Veuillot i de «La Civiltà Cattolica» dels jesuïtes. El radicalisme integrista motivà una carta de plany de Lleó XIII al bisbe d'Urgell. Un dels capdavanters del corrent fou Segimon Pey i Ordeix, fundador de la revista «El Urbión», que amb «Revista Popular», «El Correo Catalán», «La Vespa» i altres mogueren una guerra civil entre catòlics. **Els atacs contra la jerarquia i contra Josep Torras i Bages, acusats de liberalisme, foren molt virulents. Sardà i Salvany, però, proposà un Alto el fuego (1896),** article que confirmà una evolució més moderada d'ell mateix en la conferència ¿Integristas? (1899). La Solidaritat Catalana fou combatuda pels integristes, àdhuc per alguns clergues que també eren catalanistes, com Gaietà Soler. La nova mentalitat dels eclesiàstics catalanistes, amb implicacions culturals, anà esbandint l'integrisme, que, no obstant això, s'ha perllongat fins avui en reductes com la revista «El Cruzado Español».

Comunió Tradicionalista

Denominació donada al partit carlí. A partir del 1869, la denominació de partit carlí **fou substituïda sovint per la de Comunió Catòlico-Monàrquica o per Comunió Tradicionalista,** a mesura que el carlisme, a més de la legitimitat sàlica, defensava el foralisme i la religió catòlica.